

Wikipedie – otevřená encyklopedie

Petr Kadlec

Wikipedie (<http://www.wikipedia.org/>) je mezinárodní projekt internetové encyklopedie založené na principu tzv. wiki – stránek, jejichž obsah může upravovat libovolný internetový uživatel. Deklarovaným cílem Wikipedie je volně zpřístupnit úplnou sumu lidských znalostí všem lidem v jejich vlastním jazyce. Navíc k původní angličtině tak dnes existuje přes 100 aktivních jazykových verzí, včetně české (<http://cs.wikipedia.org/>). Autor¹ článku je jedním ze správců české wikipedie.

1 Úvod, trocha historie

V roce 1995 vytvořil americký programátor Ward Cunningham webové stránky nazvané WikiWikiWeb, které mohl upravovat každý návštěvník – od té doby se podobných systémů, dnes označovaných všeobecně jako „wiki“ (havajské slovo pro „rychlý“, míněno stránky, na kterých může návštěvník cokoli opravit rychle), objevilo velké množství. Velmi často jsou používány např. jako vnitrofiremní báze znalostí.

Na začátku roku 2001 se však na Internetu objevil projekt, který wikisoftware plánoval využít poněkud revolučně: pro tvorbu encyklopedie – encyklopedie, kterou může (spolu)vytvářet libovolný internetový uživatel. Základní myšlenkou je, že víc hlav víc ví a víc očí víc vidí; pokud může každý snadno a rychle opravit libovolnou chybu, kterou v encyklopedii uvidí, je možné, že se spoluprací velkého množství uživatelů postupně dospěje ke kvalitnímu obsahu. Samozřejmě je však možné se na stejný problém dívat i z opačné strany: pokud může do tvorby encyklopedie zasahovat každý, jak zajistit, aby v člancích nevznikalo více chyb, než je jich odstraňováno?

2 Základy fungování

Základním a nejdůležitějším funkčním prvkem každé wikistránky je tlačítko *editovat* (v angličtině typicky *edit this page*, „edituj tuto stránku“, což se stalo i jakýmsi sloganem). Nachází se

¹<http://cs.wikipedia.org/wiki/Wikipedista:Mormegil>

na každé stránce a kliknutím na něj se uživateli otevře editační okénko se zdrojovým textem stránky, který může upravit a posléze uložit, čímž se jeho úpravy okamžitě zveřejní a jeho verze se od té chvíle zobrazuje všem návštěvníkům.

Aby stránky mohl snadno editovat opravdu každý, neupravuje se přímo HTML kód, ale zdrojová podoba v tzv. *wikitextu* – velice jednoduchém jazyce, který se od běžného textu liší jen několika málo značkami, jako jsou dvojice apostrofů „pro kurzívu“, trojice apostrofů „pro tučné písmo“, hranaté závorky [[pro hypertextové odkazy na jiné články]] apod. (Mimo popsané syntaxe, používané na Wikipedii, existují i jiné, používané na jiných systémech; vždy se však jedná o primitivní značkovací jazyk, takže výsledný zdrojový kód se od běžného textu liší jen velmi málo.)

Je zřejmé, že otevřenost wiki lze snadno zneužít a libovolný internetový vandal může snadno např. smazat veškerý obsah stránky nebo jej třeba nahradit vulgarismy. Proto se u každé stránky uchovává *historie editací* – souhrn všech starších verzí článku: jakmile někdo stránku upraví, není původní verze zahozena, ale pouze přesunuta do historie, a je možné si ji jedním klikem kdykoli zobrazit i se k ní kdykoli vrátit (nebo si pouze otevřít její editaci a využít některé části této starší verze). Pokud tedy nějaký vandal stránku vyprázdní, jakýkoli jiný uživatel může předchozí verzi snadno obnovit z historie. Kromě zobrazení starší verze lze také libovolně dvě verze vzájemně porovnat (tzv. *diff*), čímž lze jednoduše zjistit, co všechno bylo v článku změněno; to je základním nástrojem pro sledování změn a boj s vandalismem. K tomu také slouží speciální stránka *Poslední změny*, na které se zobrazují všechny změny všech stránek na celé wiki. Pravidelní uživatelé na této stránce tráví velké množství času a kontrolují změny, zvláště ty podezřelé, např. změny od anonymních či nově registrovaných uživatelů apod. Zvláště na větších wiki však stránka posledních změn nemůže tomuto účelu plně sloužit (např. na anglické Wikipedii se každou minutu objeví stovky editací). I proto existují další nástroje jako např. *Sledované stránky* – každý registrovaný uživatel

si může libovolné stránky přidávat na seznam svých sledovaných stránek a posléze si zobrazit seznam nedávných změn těchto stránek (navíc se tyto sledované stránky zobrazují v Posledních změnách tučně).

Software, na kterém je Wikipedie provozována, se nazývá MediaWiki. Jedná se o původní program napsaný v PHP, používající databázi MySQL. Je šířen pod svobodnou licencí GNU GPL a používá se i na mnoha jiných wiki. Sama Wikipedie běží na několika clusterech rozmístěných po celém světě, běžících v prostředí HTTP serveru Apache na OS Linux; doplněných servery s cachujícím programem Squid. Toto vybavení a provoz Wikipedie (a jejích sesterských projektů) zajišťuje americká nadace Wikimedia Foundation.

3 Komunita, nejdůležitější pravidla

Wikipedie je projekt, jehož jediným podstatným cílem je tvorba encyklopedie; tomu jsou podřízena všechna pravidla. Základními pravidly jsou: *nezaujatý úhel pohledu* (velmi často je označován anglickou zkratkou *NPOV* podle *neutral point of view*), *žádný původní výzkum, ověřitelnost* a *svobodný obsah*.

Pravidlo o nezaujatosti říká, že Wikipedie neslouží k hledání pravdy, ale pouze k nezaujatému popisu vnějšího světa; pokud tedy ohledně nějakého encyklopedického tématu existuje spor (např. zda je potrat nezpochybnitelným právem ženy nebo smrtelným hříchem), Wikipedie se nesnaží rozhodnout, která ze stran je v právu, ale nezaujatě popíše všechny strany sporu a přiměřeným způsobem prezentuje jejich postoje a argumenty.

Zákaz původního výzkumu dovoluje na Wikipedii uvádět jen takové údaje, které již byly někde (v důvěryhodném médiu) dříve zveřejněny. Wikipedie neslouží k propagaci nových vlastních myšlenek či názorů.

Pravidlo ověřitelnosti požaduje u všech informací odkaz na důvěryhodný zdroj této informace. Informace, u kterých nelze uvést ověřitelný zdroj, nemohou být ve Wikipedii uvedeny.

Konečně svobodný obsah je zajištěn použitou licencí - veškerý text obsažený ve Wikipedii je

licencován za podmínek svobodné licence GNU pro dokumenty (GFDL - *GNU Free Documentation License*), která zaručuje, že i v případě, že by současná Wikipedie zanikla, její obsah bude moci kdokoli za jednoduchých podmínek (přiznání autorství apod.) dále volně šířit.

Všechna tato základní pravidla odrážejí specifický způsob tvorby: jelikož Wikipedii vytváří masa jednotlivců, nedisponuje encyklopedie žádnými formálními kontrolními procesy: nemá redakční radu, příspěvky neprocházejí recenzemi atd. Proto je důležité, aby si uváděné informace mohli ověřit sami čtenáři.

4 Správci, řešení vandalismu

Alespoň teoreticky jsou si všichni uživatelé Wikipedie („wikipedisté“) rovni co do práv i povinností. Některé úkony však mohou provádět jen někteří uživatelé, kterým komunita důvěruje, že jich nebudou zneužívat, tzv. *správci*. Ti mají navíc hlavně právo *mazat stránky* - avšak i tato možnost je vratná, smazaná stránka se pouze nezobrazuje běžným návštěvníkům, avšak libovolný správce si ji může prohlédnout a případně obnovit.

Jak už bylo zmíněno, volně editovatelné stránky na Internetu jsou snadným terčem vandalů. Wikipedie (i další wiki) k této problematice přistupují pomocí tzv. *měkké bezpečnosti* (*soft security*), což je koncept, který tvrdí, že pevné bezpečnostní zábrany obtěžují všechny (i oprávněné uživatele) a pouze přitahují pozornost útočníků a soustředěnému útoku stejně odolat nemohou, takže je lepší raději omezit škodu, kterou je možno útokem způsobit a usnadnit následné odstraňování následků útoku. Proto je na Wikipedii velmi snadné vrátit prostřednictvím historie škodlivou editaci; správci mají navíc k dispozici zjednodušující nástroj, kterým je možné vrátit editaci jediným kliknutím. Pokud se někteří uživatelé chovají vytrvale nepřijatelným způsobem, může jim správce zablokovat možnost editace (jak pro uživatelské jméno, tak i pro IP adresu či skupinu adres), případně může také zamknout některé stránky a zabránit tak všem uživatelům v jejich editaci. Tyto schopnosti správců však smí být využívány pouze pro bránění neproduktivním konfliktům a porušování pravidel, správce

těchto schopností nesmí využívat ve vlastních sporech.

Nejčastějším vandalismem je prosté testování funkce wiki – uživatelé nevěří, že opravdu mohou editovat encyklopedii a na některou stránku se podepíší, založí článek s nesmyslným textem apod. Takoví uživatelé jsou prostřednictvím diskuse přivítáni a jen mírně upozorněni na pravidla. Větší nebezpečí hrozí od systematických vandalů, případně tzv. *POV pushers* – uživatelů, kteří se systematicky snaží prosadit svůj úhel pohledu do článků.

5 Důvěryhodnost a kvalita

Lze tedy informacím, které uživatelé ve Wikipedii najdou, věřit? Nejprve je třeba podotknout, že Wikipedie je *všeobecná encyklopedie*, není tedy, a ani se nesnaží být, zdrojem pro odborníky v daném oboru, snaží se být zdrojem, na který se může kdokoli obrátit pro získání základního přehledu v problematice, která není jeho specializací. Těžko si lze například představit, že by vysokoškolský student při přípravě na zkoušku vystačil s (libovolnou) encyklopedií. Dalším faktem platným pro všechny encyklopedie (a nejen pro ně) je to, že by neměly být užívány jako jediný zdroj informací, který k danému účelu čtenář využije – spoléhání se na jediný zdroj je chybou, ať už je tímto zdrojem Wikipedie nebo cokoli jiného.

Pokud tedy přijmeme tato základní fakta, můžeme se ptát, jak na tom Wikipedie je s důvěryhodností a kvalitou svého obsahu. Jak už bylo uvedeno, jedním ze základních nástrojů pro důvěryhodnost obsahu Wikipedie jsou pravidla o ověřitelnosti a zdrojování. Pokud některý (nejčastěji neregistrovaný či nový) uživatel přidá do Wikipedie nezdrojované či přímo na první pohled podezřelé informace, ostatní uživatelé se zpravidla pokusí tyto údaje doplnit či reformulovat tak, aby splňovaly zmíněná pravidla. Pokud k tomu nemají dostatek informací (nebo času), ale mají dojem, že lze editaci vhodně upravit, označí článek jednou ze specializovaných šablon, která ostatní čtenáře upozorňuje, že příslušný článek je třeba brát s rezervou. Nezdrojované informace může libovolný uživatel smazat, je povinností vkladatele doplnit potřebné

zdroje. Kontroverzní témata (kromě těch očekávatelných, jako např. potraty, se na české Wikipedii takovým tématem možná překvapivě stal i pravopis) jsou samozřejmě ohniskem mnohých sporů, ale předpokládá se, že pravidla (zejména pravidlo NPOV) nakonec budou fungovat.

Otázkou je také (odborná) přesnost předkládaných informací. Jelikož pro editaci článků není vyžadováno jakékoli vzdělání, ani nejsou editace kontrolovány odbornými recenzenty, je možné, že někdo (i v dobré víře) do článku vloží zásadní chyby či nepřesnosti. I tento problém se na Wikipedii ponechává na samovolném řešení prostřednictvím wikiprocesu. Pokud článek přečte dostatečný počet ostatních uživatelů a návštěvníků, jistě si někdo chyby povšimne a opraví ji. Pokud si někdo povšimne podezřelého údaje, ale není si jist opravou, může článek opět označit šablonou, která na problém upozorní ostatní čtenáře.

Jak to vypadá ve výsledku – funguje wikiproces či nikoli? O české Wikipedii lze zatím jen těžko vynášet jednoznačné nezaujaté soudy, zejména proto, že se jí zatím nedostává dostatečné pozornosti zvenčí. Ale o větších Wikipediích už vyšlo mnoho článků v tisku a pojednávalo o nich i několik vědeckých studií. Už v roce 2004 například vyšel v německém časopise c'T článek *Wikipedia gegen Brockhaus und Encarta*, ve kterém byla porovnávána kvalita německé Wikipedie s encyklopediemi Brockhaus a Microsoft Encarta. V celkovém hodnocení Wikipedie zvítězila, kvalita byla ohodnocena 3,8 bodu z pěti možných, přičemž obě zbývající encyklopedie získaly 3,6 bodu, Wikipedie také měla pokryto nejširší spektrum témat (63 z 66 testovaných, Encarta 54 a Brockhaus 61). Nedávno získal poměrně značný ohlas v médiích (i českých) další průzkum kvality Wikipedie: věhlasný vědecký časopis Nature v prosinci 2005 publikoval studii, která porovnávala kvalitu odborných témat v anglické Wikipedii a ve slavné Encyclopaedia Britannica. Výsledky studie byly pro Wikipedii poměrně příznivé: obsahovala sice více chyb než EB, ale nijak závažně (v obou encyklopediích bylo stejně závažných chyb (8) a 162 menších chyb či zavádějících vysvětlení ve Wikipedii a 123 v Britannice). Britannica později tento výzkum zpochybnila, avšak časopis Nature si za svými závěry stojí.

6 Česká Wikipedie

Česká Wikipedie byla vytvořena v květnu 2002, do počátku roku 2004 však příliš aktivní nebyla; tehdy obsahovala asi tisíc článků. Poté se začala rozvíjet: do konce roku se téměř zpětinásobila, na konci roku 2005 již měla přes dvacet tisíc článků. Hranici 50 000 článků česká Wikipedie dosáhla v listopadu 2006. Obdobně roste i počet přispěvatelů: Zatímco na začátku roku 2004 se aktivní wikipedisté dali spočítat na prstech ruky, o rok později jich již byly desítky a dnes stovky (v prosinci mělo alespoň pět editací téměř 400 registrovaných a k tomu přes 100 anonymních uživatelů).

Spolu s tím, jak česká Wikipedie roste a dospívá, se stává použitelným zdrojem i pro ty, kdo dosud nepodlehli „wikihorečce” – jedním z příznaků, že už není nepoužitelnou hračkou pro pár fanatiků, je její začlenění jako jednoho ze tří zdrojů „Seznam Encyklopedie” spuštěné v květnu uplynulého roku (kromě Wikipedie jsou k dispozici encyklopedie CoJeCo a Ottova encyklopedie).

Jenže se slávou přicházejí i starosti: větší počet uživatelů přináší také riziko vyššího počtu vandalů, Wikipedie se také stává užívaným zdrojem, takže se musí soustředit na svou důvěryhodnost. S tím souvisí také zpřísnění přístupu k dodržování autorských práv, který si wikipedisté nedávno na české wiki odhlasovali. To sice znamená, že na české Wikipedii momentálně nenajdete v článcích například loga příslušných firem, ale zase se můžete více spolehnout na volnou šířitelnost obsahu pod svobodnými licencemi.

7 Financování

Wikipedie se momentálně pohybuje mezi deseti nejnavštěvovanějšími webovými servery na světě (přinejmenším podle ne zcela dokonalých statistik serveru Alexa). Každou sekundu vyřídí přes 20 000 HTTP požadavků. Aby to mohlo fungovat, jsou potřeba nemalé finanční zdroje pro nákup hardware, náklady na připojení k Internetu atd. Wikimedia Foundation je financována ryze z dobrovolných darů, sponzorských příspěvků a grantů. Wikipedie neobsahuje žádnou reklamu, pro což je hlavním důvodem obava

z ohrožení nezávislosti – reklamní partneři by mohli využívat finanční tlaky k ovlivňování obsahu článků, což je pro wikipedisty naprosto nepřijatelná představa.

V době psaní tohoto článku na Wikipedii probíhá funddrive s cílem získat 1,5 milionu USD. Za celý měsíc se už vybralo přes 900 000 dolarů; pro zajímavost: mezi těmito příspěvky je i téměř 30 000 Kč od lidí, kteří mají na PayPalu či MoneyBookers svůj účet vedený v českých korunách.

8 Organizace, další projekty, budoucnost

Jak už bylo řečeno, Wikipedii provozuje nezisková organizace Wikimedia Foundation. Ve správní radě nadace jsou kromě jejího zakladatele Jimmy Walese také Angela Beesleyová, která správní radě v současné době předsedá, a pět dalších členů. Nadace má v současné době méně než deset zaměstnanců, zbytek Wikipedie funguje na ryze dobrovolném základě.

S růstem Wikipedie se postupně rozšiřují řídicí struktury. V některých státech vznikly národní sekce, které sice nejsou přímou součástí nadace Wikimedia Foundation, ale podporují rozvoj projektů v příslušných státech; přímo v nadaci se postupně vytvářejí specializované komise, které se zabývají konkrétními problémy rozvoje a údržby.

Kromě Wikipedie provozuje nadace několik dalších wikiprojektů, z nichž nejvýznamnějším je zřejmě Wikimedia Commons – úložiště multimediálních souborů, které původně vzniklo jako společné úložiště pro všechny projekty, ale dnes se používá jako zdroj volně šířitelných obrázků a dalších souborů už i mimo rámec projektů Wikimedia Foundation. Na Commons už lze získat více než milion souborů.

Do budoucna se, kromě rozvoje existujících projektů, připravují další projekty jako např. WikiData, který plánuje využít mechanismů wiki pro práci se strukturovanými údaji, na základě tohoto projektu pak vzniká tzv. OmegaWiki, zásadní rozšíření existujícího výkladového slovníku Wiktionary (Wikcionář).

9 Závěr

Wikipedie je bezesporu fascinujícím projektem, který ukazuje, že i neorganizovaná skupina internetových uživatelů může vytvořit užitečný obsah. Jak řekl Jimbo Wales, „We make the Internet not suck.“ Ale až čas ukáže, zda pro provozování tak radikálního projektu stačí nadšení neorganizované masy internetových uživatelů, a zda je opravdu možné získat kvalitní informace zdarma. Pokud dokážete v tuto bezesporu krásnou myšlenku uvěřit, nebo si pro začátek jen chcete zkusit, jaké je to tvořit encyklopedii, neváhejte a připojte se! Jak se říká na Wikipedii: Editujte s odvahou!

Tento článek je založen na autorově článku pro konferenci Inforum 2006, který je k dispozici na webových stránkách konference (<http://sbornik.inforum.cz/>)

Literatura

- [1] <http://cs.wikipedia.org/wiki/Wikipedie> - Článek o Wikipedii na české Wikipedii
- [2] http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Five_pillars - Nejdůležitější pravidla Wikipedie
- [3] <http://c2.com/cgi/wiki?FrontPage> - WikiWikiWeb
- [4] <http://stats.wikimedia.org/EN/Sitemap.htm> - Statistika článků, přispěvatelů apod.
- [5] Wikipedia gegen Brockhaus und Encarta. c'T 21/2004, str. 132. (Viz též <http://mail.wikimedia.org/pipermail/wikipedia-l/2004-October/035339.html>)
- [6] Internet encyclopaedias go head to head. Nature 438 (7070), str. 900-901. <http://dx.doi.org/10.1038/438900a> (Viz též http://corporate.britannica.com/britannica_nature_response.pdf a http://www.nature.com/press_releases/Britannica_response.pdf)
- [7] http://www.alexa.com/data/details/traffic_details?q=&url=wikipedia.org - Návštěvnost Wikipedie podle serveru Alexa

- [8] <http://fundraising.wikimedia.org/> - Detailní výpisy a statistiky finančních příspěvků □